

РЕЦЕНЗІЇ

Рецензія на: Черніков І. Ф. Мустафа Кемаль Ататюрк – засновник і будівничий республіканської Туреччини. – К., 2015. – 56 с.

Серед видатних особистостей ХХ століття постать засновника Турецької Республіки посідає одне з провідних місць. За вже більш як 90-річну історію цієї близькосхідної держави ніхто не ставить під сумнів заслуги Мустафи Кемалю Ататюрка в її створенні на уламках колись могутньої Османської імперії. Це людина, яка заслуговує не лише на увічнення своєї пам'яті, а й на глибокі дослідження її життя і діяльності. На жаль, до сьогодні в Україні не було написано жодної окремої праці про Ататюрка. Звичайно, його згадували, і не могли не згадати, в будь-якій роботі, присвяченій історичному розвитку республіканської Туреччини, але цього року в Києві вийшла невелика за обсягом праця, що присвячена лише життю і діяльності лідера турецької нації. Автор її – відомий тюрколог, дослідник не лише історії Туреччини, а й українсько-турецьких відносин, д. і. н., професор І. Ф. Черніков.

На багатому фактичному матеріалі, із залученням документів і архівних джерел, офіційних публікацій та довідників, мемуарної і спеціалізованої літератури та періодичних видань (турецького, західноєвропейського, американського, радянського походження), відтворюється політичний портрет Мустафи Кемалю Ататюрка (1881–1938) у різні періоди його життя і діяльності.

Варто зазначити, що автор знайшов цікавий ракурс подачі матеріалів, зосередивши головну увагу не на автобіографічних даних Мустафи Кемалю, що можна віднайти на інтернет-сайтах, а саме на його багатогранній і успішній діяльності як фундатора Турецької Республіки. Військовий за освітою, який віддав армії майже тридцять років життя, почавши служити ще в османській армії, він потім зробив усе, щоб перетворити цю армію на силу, яка б підтримувала нову республіканську Туреччину. Пройшовши шлях від кадета військового ліцею, де Мустафа дістав своє друге ім'я Кемаль (Досконалий), до маршала, Верховного головнокомандувача збройними силами республіки, здобувши почесний титул Газі (переможець), Мустафа Кемаль відіграв провідну роль у перемозі турецького національно-визвольного руху, у звільненні території країни від іноземних окупантів. Ця перемога була закріплена на Лозаннській конференції 1922–1923 рр., коли було підписано мирний договір, яким західні держави офіційно визнавали незалежність і суверенітет Туреччини, що створювало сприятливі умови для мирного розвитку країни.

Аналізуючи діяльність Мустафи Кемалю після ліквідації султанату і халіфату, проголошення 29 жовтня 1923 р. Турецької Республіки, автор рецензованого наукового видання уважно і детально зупиняється на реформах, що були ініційовані її лідером. “Кемалістський експеримент” по перетворенню відсталого Османського імперії на нову республіку, яка будувалася на засадах так званих “шести стріл” Ататюрка, став серйозною спробою подолати відсталість і залежність у рамках національної капіталістичної моделі. Особливе значення мали принципи етатизму і лаїцизму, які дали змогу, з одного боку, розбудувати економічні підвалини нової держави, а з другого – перетворили Туреччину на першу сучасну світську державу серед інших мусульманських країн. Саме з ініціативи Мустафи Кемалю здійснювалися перетворення

в галузі освіти, культури, без яких неможливо було будувати нову державу. “Мовна революція”, яка замінила арабську абетку на латиницю, що відповідала фонетичному складові турецької мови, не лише значною мірою спростила вивчення турецької мови, а й сприяла підвищенню освітнього рівня населення усєї країни. Надання жінкам рівних прав із чоловіками, запровадження міжнародного календаря й сучасного літочислення, нововедення в галузі освіти і побуту – всі ці глибокі перетворення в тогочасному турецькому суспільстві започатковані Мустафою Кемалем. 1934 р. законом турецького парламенту в республіці були введені прізвища. За величезні заслуги перед батьківщиною Мустафі Кемалю саме тоді було надано прізвище Ататюрк, або *Türklerin Babası*, що означає “Батько турків”.

Особливий інтерес в українського читача, природно, викличе розділ праці “Північний вектор зовнішньої політики республіканської Туреччини”, що розкриває маловідомі сторінки турецько-українських відносин. “Можна сказати, що Україна й Туреччина – це дві суміжні країни. Звернемо свої погляди на північ – там море, однак, коли замислитись на хвилину, що його нема, ми тоді побачимо, що Туреччина й Україна – найближчі одна до одної країни. Також близька дружба між народами цих двох країн”, – так оцінював наші стосунки засновник Турецької Республіки, девізом зовнішньої політики якого були слова: “Мир у домі – мир у світі”. Професор І. Ф. Черніков наводить цікаві матеріали про доброзичливе ставлення Ататюрка до молододі тоді ще незалежної держави України, неодноразові висловлювання вдячності за українську допомогу і підтримку турецького народу в його справедливій боротьбі за незалежність і національну єдність. Надзвичайна місія УРСР на чолі з відомим військовим діячем М. В. Фрунзе (1885–1925), яка відвідала Туреччину на запрошення Мустафи Кемалю з 26.11.1921 р. по 16.01.1922 р., підписавши в Анкарі 2 січня 1922 р. Українсько-турецький договір про дружбу і братерство, що став у 20-ті – на початку 30-х рр. відчутним фактором бурхливого розвитку торговельних, наукових і культурних зв’язків між обома країнами, – переконливе тому підтвердження.

Численні ілюстрації, що супроводжують текст, безперечно, не лише доповнюють викладений матеріал, а й допомагають кращому розумінню ролі і значення Мустафи Кемалю Ататюрка для Туреччини й усього світового співтовариства. Незаперечним позитивним моментом цього наукового видання є його короткі анотації трьома мовами: турецькою, англійською і російською.

Звичайно, щодо будь-якого наукового видання можна знайти зауваження і рекомендації-побажання, що покращило б і доповнило таке видання. Так, у рецензованій праці поза увагою автора залишилась участь Мустафи Кемалю в Першій світовій війні 1914–1918 рр., а саме його ключова роль як командира дивізії, яка протягом п’яти місяців стійко обороняла Галліполійський півострів, розташований поруч з Дарданелльською протокою, від англійського десанту в 1915 р.

По-друге, як відомо, у столиці Туреччини нині функціонує дослідницький Центр Ататюрка, на публікації якого автор посилається. Хотілося б дізнатися про його роботу докладніше, зважаючи на те, що у 30-ті роки з ініціативи Ататюрка були засновані Турецьке історичне товариство і Турецьке лінгвістичне товариство.

І нарешті виникає питання, наскільки “успішно” відбувається процес нейтралізації, а то й ліквідації кемалістських принципів світськості в сучасній Туреччині, де ось уже півтора десятка років при владі перебуває поміркована проісламська Партія справедливості і розвитку (ПСР), лідером якої є теперішній президент держави Реджеп Таїп Ердоган.

Рецензоване наукове видання має неабияке значення, становить інтерес для усіх, хто цікавиться історією країн Близького і Середнього Сходу, історією українсько-турецьких взаємин.

Н. М. Ксьондзик